

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

UPSALA LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdänighet afgifna

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

STOCKHOLM, 1857.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KONGL. BOKTRYCKARE.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Upsala Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna Femårs-berättelse för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

UPSALA LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdänighet afgifna

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

STOCKHOLM, 1857.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KONGL. BOKTRYCKARE.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
I. Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
II. Invånare.....	5.
Folkmängden.....	5.
III. Näringar.....	7.
Landthushållningen.....	7.
Skogarne.....	13.
Bergsrörelsen.....	16.
Stångjernssmidet.....	19.
Stålbränningen m. m.....	20.
Tackjernstillverkningen.....	20.
Binäringar.....	21.
Jagt.....	21.
Fisket.....	21.
Tjärubränning.....	21.
Kolning.....	21.
Linne-, bomulls- och ylleväfnader.....	21.
Biskötseln.....	21.
Sjöfart.....	22.
IV. Allmänna förhållanden och anstalter.....	23.
Fattigvården.....	25.
V. Städerna.....	27.
Upsala.....	27.
Enköping.....	30.

Tabellbilaga

Tabell för Landet inom Upsala Län för åren 1851-1855

Tabell öfver Städerna inom Upsala Län för åren 1851-1855

**Underdånig Berättelse om tillståndet i Statistiskt och
Ekonomiskt hänseende inom Upsala Län för åren
1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.**

I.

Länets allmänna beskaffenhet.

Uti förut afgifna berättelser samt, så väl genom en år 1850, i sammanhang med Topografiska Corpsens karta öfver Länets, af trycket utkommen skrift, kallad »Topografiska och Statistiska uppgifter om Upsala Län», som genom den af Lektor W. Tham samma år utgifna beskrifning öfver Länets, är detsamma allmänna beskaffenhet så fullständigt angifven, att dervid föga eller intet är att tillägga; hvarföre omförmälde berättelser och skrifter torde i detta afseende få återopas. Under den tiderymd, denna berättelse afser, har Länets indelning hvarken i administrativt, judicielt eller ecklesiastiskt hänseende blifvit förändradt, vidare, än att Strömsnäs säteri vid Sagån, tre mantal frälse, blifvit, med tillämpning af äldre beslut, skildt från Breds socken i Åsunda härad och åter förlagdt till Simtuna socken i Simtuna härad af Westmanlands Län, såväl i afseende på kyrka och presterskap, som fattigvård och alla dermed sammanhängande frågor.

Genom rothuggning, utdikning och plöjning hafva åtskilliga större mossar och sidvallsängar inom flera socknar uti södra delen af Länets blifvit gjorda fruktbara. Trögdbo dike, beläget på gränsen mellan Lagunda och Trögds härader, är utvidgadt och fördjupadt, till hvilket arbetsföretag Staten lemnat 2,300 R:dr Banko, såsom lånebidrag, och 200 R:dr, äfven Banko, såsom anslag. Härigenom hafva omkring 500 tunnland förut vattendränkt mark blifvit till odling tjeoliga. Förberedande åtgärder äro äfven vidtagna för utdikning af det så kallade Domdalskärret i Hjelsta socken inom Lagunda härad, likaledes utgörande en ägovidd af omkring 500 tunnland. En liten sjö, benämnd Arfsjön och belägen uti Järlåsa socken och Hagunda härad, har äfven, på bekostnad af enskilde personer, uttappats, och lemnat en odlingsbar mark till omkring 80 tunnland. Med anledning af de ofta öfverklagade olägenheterna af

Olands-åns och dermed sammanhängande vattendrags öfversvämningar, hvaraf omkring 8,000 tunnland jord anses svårt lida och hindras från odling, hafva, i anledning af väckt fråga om utvidgning och fördjupning af nämnde å, flera sammanträden hållits med strandägare i Upsala och Stockholms Län, och är denna mark, som utgör en längd af omkring 5 mil, af vice Kommissions-Landtmätaren, Löjtnanten m. m. C. A. Rudbeck uppmätt och lagd å karta, hvarjemte förslag öfver kostnaden för arbetets utförande blifvit uppgjort, upptagande en summa af nära 100.000 R:dr Banko, deruti inberäknats lösen för Walde qvarn, belägen i närheten af Gimo bruk, och kostnaden för ombyggnad af åtskilliga broar. Då likväl grunden för delningen af detta kostnadsbelopp ännu icke kunnat bestämmas, har framställning om bidrag af statsmedel till detta betydliga och för orten särdeles viktiga arbetes utförande icke kunnat göras.

Rensning af åar och mindre vattendrag har försiggått flerstädes inom mellersta och norra delarne af Länets. Någon egentlig vinst genom sådana arbetens utförande kan likväl icke sägas uppkomma, enär den med dem åsystade nytta för ängsmarker och åkerfält endast är synbar det år arbetet äger rum, hvilket förklaras deraf, att dessa arbeten utföras både utan fullt tjenliga redskap och sakkunniga ledare. Att genom frivilliga öfverenskommelser få sådana arbeten mera sorgfälligt, och sålunda till mera vinst för framtiden, utförda har erfarenheten visat vara omöjligt. Kongl. Kungörelsen den 28 December 1822, hvarigenom upprensning af strömmar, åar och bäckar anbefalles, borde visserligen också bringas till en nu söknad öfverensstämmelse med lagens stadganden uti 6:te Kap. Byggnings-Balken och Kongl. Förordningen den 30 November 1841, angående vissa vilkor för vattenafledningar till beredande af samfällig jords odling. I öfrigt hafva nyodlingar blifvit verkställda till bearbetande af de landvinningar, som erhållits genom utdikning af Bälunge mossar med flere dylika, medelst bidrag från Statens sida understödda, uti förutgående statistiska berättelser omnämnda, arbetsföretag af större och mindre utsträckning.

Ehuru visserligen icke tillhörande tiderymden för denna underdåniga berättelse, torde det, vid denna korta teckning af Länets allmänna beskaffenhet och de åtgärder, som till förbättrande deraf blifvit viktiga, icke böra med tystnad förbigås, att sedan, uppå Hushållnings-Sällskapet i Länets underdåniga framställning om de stora fördelar, som en inom riket spridd allmänna kännedom om landets geognostiska beskaffenhet skulle medföra, ej allenast för vetenskapen, utan ock i praktiskt hänsende för så väl landets egentliga hufvudnärningar, jordbruket, skogshushållningen och bergsbruket, som äfven industrien i allmänhet, Kongl. Maj:t den 7 Maj 1856 beviljat statsanslag till belopp af 4,000 R:dr Banko, att med halfva beloppet utgå under detta och nästföljande år, till verkställande af geologiska undersökningar och upprättande af en

geognostisk karta öfver Länet, till hvilket ändamål Hushållnings-Sällskapet jemväl anvisat en lika summa, så ha, under Professoren m. m. A. J. Erdmans sakkunniga ledning, sådana undersökningar börjats och fortsatts under sommaren och höstmånaderna detta år från Wattholma bruk förbi Upsala till Mälaren vid Flottsund. Karta med beskrifning öfver de olika bergs- och jordlagren uti den undersökta trakten lärer komma att under instundande vinter utarbetas och till trycket befordras, och början har sålunda blifvit gjord äfven i vårt land med arbeten, som i andra länder omfattats med så mycket deltagande, att för deras utförande der högst betydliga summor blifvit använda, och som lemnat så många viktiga och oväntade upplysningar till tjenst både åt vetenskap och industri.

II.

Invånare.

Enligt mantalslängderna för år 1855 uppgick folkmängden till **89,275** personer; deraf voro

Skattskrifne:

Mankön	22,751.	
Qvinkön	26,290.	49,041.

Skattfria

Mankön	19,106.	
Qvinkön	21,128.	40,234.

Enligt nativitets- och mortalitets-tabellerna deremot skulle folkmängden nämnde år uppgå till **90,828**.

Sammanställer man uppgifterna om folknummern uti förut afgifna femårsberättelser, så finner man att folkmängden, som uppgick år 1810 till **78,452** och år 1817 till **80,212**, utgjorde

år 1822	79,578.
1827	81,323.
1832	81,343.
1837	84,280.
1842	84,968.
1847	86,238.
1850	86,793.

Då, enligt hvad här ofvan blifvit uppgifvet, folcknummern kan anses utgöra minst **89,275**, hvartill skulle kunna läggas antalet af den studerande ungdomen vid Akademien och Läroverken i Upsala, uppgående till omkring **1,200** personer; så synes, att folkmängden alltsedan **1822** varit i ett temligen jemnt, ehuru visserligen icke särdeles betydligt, tilltagande. Jemnför man förhållandet i detta afseende åren **1850** och **1855**, så visar sig, att folkkökningen under de sista **5** åren utgjort **2,482** personer.

Folkets bildning är obestriddigen år från år i framåtgående. Folkskolorna, äfven i deras närvarande skick och fastän icke alltid skötta och öfvervakade med det nit och den omsorg, som vore önskliga, hafva likväl hos allmogen väckt hågen för upplysning och kunskaper i flera riktningar. Skyldigheten att deltaga i kommunala befatningar, visserligen ett tvång, som allmogen ofta endast med motvilja underkastar sig, har äfven börjat att vidga synkretsen och väcka deltagande för det allmänna. Derigenom hafva äfven både viljan och förmågan att utföra sådana uppdrag undergått en märkbar förändring hos allmogen. Den känner också bättre, än förr, både sina rättigheter och skyldigheter; både att göra de förra gällande och att icke underlåta de sednare. Dessa framsteg äro emedlertid, till följd af folkets skaplynne, föga i ögonen fallande. Trög, såsom slättlandsboen vanligtvis, saknar Upplänningen i allmänhet förmågan, att uppfatta fördelarne af konst och näringsflit med de bekvämligheter och den trefnad de medföra; men deremot äger han tålmod och allvar samt den arbetsamhet, som väl sällan öfverskrider en af vanan betingad gräns, men deremot är jemn och uthållande samt förenad med ett undergifvet uthärdande af försaker och umbäranden af flera slag. Påtagligt är äfven, att, isynnerhet under sednaste delen af nu ifrågavarande tiderymd, sedligheten gjort betydliga framsteg i afseende både å äganderättens helgd och nykterheten. Frestelsen att öfverträda den förra har naturligtvis äfven minskats för den obemedlade, men arbetsföra, klassen, genom en under de sednare åren ovanligt god tillgång på arbetsförtjenst, och förändringen uti lagstiftningen för brännvins tillverkning och försäljning har redan visat de mest helsosamma verkningar, genom det betydligt minskade bruket af denna dryck, som dyrheten deraf gjort till en nödvändighet. Att deremot förhållandet emellan könen icke är sedligare, än förr, måste medgifvas; och en förändring i detta afseende lärer väl endast kunna emotses i den mån föräldravårdens pligter bättre inses och förmågan att gifva den uppväxande ungdomen en omsorgsfullare uppfostran blir allmänare, än nu är fallet. Af folkets lynne och fallenheter följer äfven, att större brott och lagöfverträdelser äro mycket sällsynta. Att antalet af mindre sådana under de sednaste **5** åren betydligt nedgått är äfven en särdeles glädjande omständighet att anföra, ehuru den icke kan uteslutande tillskrivas en allmänligen bättre insigt om

och känsla för det rätta, utan jemväl måste finna sin förklaringsgrund uti yttre lyckligare, men tillfälliga, förhållanden. Af det redan anförda synes, att allmänna välmågan tilltagit, och särdeles gäller detta omdöme hvad de två sista åren beträffar, som både för den besutna och obesutna delen af jordbrukare varit särdeles goda år. Orsakerna härtill äro för allmänt kända, för att här behöfva någon närmare utredning och, såsom bevis för tillvaron af detta lyckligare förhållande, kan det vara tillräckligt att framhålla de hos Länsstyrelsen anhängiggjorda utsökningsmålen högst betydliga aftagande under dessa två år. Antalet af sådana mål utgjorde

år 1851	3,397.
1852	4,018.
1853	3,623.
1854	2,652.
1855	1,629.

Detta aftagande är så mycket mera märkbart, då man besinnar, att ett icke så ringa antal sådana mål genom den Akademiska Jurisdiktionens upphörande från och med 1853 års början öfverslyttats till handläggning af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande. Tjenstehjonslönerna och dagsverksprisen hafva äfven stigit omkring 50 procent och uppgå numera i allmänhet till omkring 100 R:dr R:gs åt en dräng och hälften deraf, eller något mindre, åt en piga; och arbetslönen för vanliga karldagsverken till 1 R:dr 24 sk. under sommaren och 1 R:dr vintertiden, samt för qvins- eller så kallade hjälpedagsverken till 36 och 24 skillingar efter årstidernas beskaffenhet. Förhållandet dermed är dock olika inom olika delar af Länet, så att års- och dagsverkslöner än öfverskjuta och än understiga nu nämnda belopp.

III.

Näringar.

Landthushållningen har under sednaste 5 år omissskänneligen äfven gått framåt. Odlingar dels å kärr och mossar, dels å föga gifvande hagnark, hafva, på sätt redan blifvit antydt, fortsatts med större ifver, än förut, och mycken jord derigenom uppbagts till bördighet, så för säd som för gräs. Vid jordbruket har derjemte den väsendtliga förändring inträffat, att plogen, som förut endast undantagsvis ägdes eller begagnades af bonden, numera är ganska allmänt spridd, till följd hvaraf äfven jordens bearbetning verkställes fullständigare och bättre, än förr. Mer uppmärksamhet användes äfven på jordens ändamålsenliga afdikning. Vid flera större egendomar har åkerjorden blifvit omlagd medelst täckdiken, till hvilka på sednaste åren företrädesvis begagnats rörtegel, som tillverkas vid Ultuna landbruks-institut och två andra ställen

inom Lännet. Foderväxtodlingen omfattas äfven med större intresse och bedrifves i vida större utsträckning, än för några år tillbaka, och en icke ringa del af de under sednare åren verkställda nyodlingar hafva icke ensamt afsett sädesproduktionen, utan äfven förökning af foderförrådet. Det är numera icke sällsynt, att, efter första sädes-skörden, den uppbrutna jorden besås med klöfver och timotej, och på detta sätt vinnes en ersättning för bristen af naturlig äng, som likväl i allmänhet är alltför inskränkt. Genom de uppodlade fältens insåning med klöfver och gräs förmedlas lätt öfvergången till en ordnad omvexling äfven på gamla åkerjorden af säd och foderväxter, och vaxelbruk börjar att träda i stället för det inom Lännet från uråldriga tider öfliga och bland allmogen ännu vanliga tvåskiftesbruket. Vid de flesta större egendomar äro vaxelbruk redan med god framgång införde, och allmogen är flerstades på öfvergången härtill genom sina numera temligen allmänna s. k. »insåningar». Det fattas endast, att dessa blifva systematiskt ordnade i förhållande till den sädesbärande jordens vidd och öfriga lokala förhållanden. Rotfruktsodlingen har, med undantag af potatesen, ännu ej vunnit någon särdeles utsträckning. Rofvor och kålrötter odlas visserligen öfverallt något, men i större mängd å åkerjorden äro de ännu icke använda annat än undantagsvis vid några större egendomar. Den styfva och genom en under sekler fortsatt sädesodling mullfattiga Uplandsleran egnar sig icke väl åt nämnde rotfrukter, och de vanligen torra och kalla vårarne lägga äfven ett väsendtligt hinder deremot; men på lösare och lättare jord, såsom på kärr och mossodlingar, har man med framgång börjat att så såväl rofvor som morötter, de sednare äfven för att användas såsom foderväxt. Morotsodlingen på åker är helt ny och infaller under den tidpunkt, denna berättelse afhandlar, hvarlöre den ännu icke kunnat vinna någon betydligare utveckling. Men de försök, som blifvit anställda med odling af den stora hvita Belgiska moroten, eller den så kallade jättemoroten, hafva lyckats så väl, att de påtagligen komma att mana till efterföljd. Foderbetor hafva äfven under de sednare åren blifvit med framgång å åker odlade, och med en för orten ny kulturväxt, fodermjäs, hafva lyckade försök gjorts, som berättiga till den förhoppning, att under vanliga år, äfven här i Norden, denna utomordentligt gifvande växt skall kunna med fördel odlas till grönfoder, som så väl behöfves, då betena för det mesta äro otillräckliga, hvarför ock klöfver och särdeles vickerhafra å många egendomar börjat allmänneligen sås och skördas till samma ändamål, hvarigenom en väsendtlig förbättring i ladugårdsskötseln uppkommit och en öfvergång blifvit beredd till sommarstallfodring, som ofelbart skulle å slättlandstrakterna vara vida fördelaktigare, än kreaturens betning å inskränkta och magra hagar. De ofvannämnde, till grönfoder använda växterna gifvas nu åt kreaturen såsom understöd vid betningen, hvarigenom sålunda så kallad half stallfodring

å åtskilliga ställen begagnas under sommartiden och djuren blifva både jemnare och rikligare födda, samt gifva en mycket högre afkastning. *Boskapskötseln* har vunnit mycken förkofran genom de afvelsdjur, som i orten blifvit spridda från de å Ultuna och Ekolsund befintlige *stam-holländerier af fullblods Ayreshire-djur*. Denna boskapsrace har vunnit ett välförtjent förtroende, såsom lättfödd och särdeles mjölkgifvande. Den har fortfarande visat god trefnad inom Länet och funnit sig belåten äfven med ortens vanliga beten. Det har sålunda varit en stor vinst, att genom nämnde holländerier gynnande tillfällen förefunnits till boskapsafvelns förädling, och båda holländerierna halva i detta fall verkat icke blott för Länet, utan äfven för andra orter inom riket, till hvilka afvelsdjur från dem årligen utgått. Åt ungboskapens uppfödning samt åt valet af afvels- och pålaggsdjur egnas nu en vida större uppmärksamhet, än tillföre, och man har sålunda all anledning att hoppas, att boskapskötseln, särdeles då, såsom namndt är, foderväxtodlingen är i tilltagande, skall gå en löftrik framtid till mötes.

För hästafvelns förbättring är inom Länet sörjdt genom en enskild förening, som tillhandahåller allmänheten goda och äfven för åkerbrukets behof passande beskällare. Sålunda finnas 6 hingstar, dels af Norsk och dels af Norrländsk race, på olika ställen, en Percheron-hingst vid Wattholma bruk, och 3 utmärkt vackra svarta hingstar från Ottenby välkända stuteri på Höja, Wattholma och Lennartsnäs, hvilka för orten medföra en icke ringa fördel med hänseende till fyllandet af behofvet af remonter vid Lifregementets Dragon-corps. Huru mycket hästafveln under de sednare åren förbättrats både genom denna förenings verksamhet, och derigenom att vid bruken och åtskilliga andra större egendomar tillhandahållas beskällare, synes ofelbart, vid en jemnförelse emellan allmogens unghästar nu och de för några år sedan vanligen förekommande.

För att allmännare sprida häg till och insigt uti trädplantering och trädgårds-skötsel, samt för att lätta tillgången till passande träd och buskväxter för dem, särdeles af allmogen, hvilka inom Länet vilja företaga några trädgårds-anläggningar eller planteringar, har med dertill nådigst lemnadt statsanslag, 3,000 Rdr Banko, en för Länet allmän trädskola blifvit anlagd vid Upsala, och tillfälle derigenom beredt för eleverna i stadens skollärare-seminarium att erhålla undervisning i träd- och buskväxters uppdragning, omplantering, förädling och skötsel i öfrigt. I denna trädskola, hvars anläggning först för 3 år sedan började, äro redan satta 60 ädla fruktträd; 24,410 vildstammar af äpple, päron och plommon m. m., af hvilka flere tusende redan blifvit ympade, 1,028 bärbuskar, 2,504 blomsterbuskar och 1,000 smultronplanter; hvarjemte af kärnor uppdragits många tusende fruktträdplanter. Inom få

år kunna från denna trädskola årligen utdelas träd och buskar till allmogem, och sådana i öfrigt tillhandahållas jordbrukare och andre personer, hvaraf man bör kunna förvänta, att håg och sinne för trädplantering och trädgårdsskötsel skola allmännare väckas och spridas, till hvilket ändamål den undervisning, som, på sätt nämnt är, meddelas blifvande folkskolelärare och de i sin ordning kunna framdeles bibringa, bör ganska verksamt bidraga.

Hushållnings-Sällskapet i Länet har fortfarande verkat och sökt uppmuntra till trädplanteringar, odlingsflit och en förbättrad husdjursafvel m. m. Länets landsbygd är indelad i 9 distrikter eller så kallade Hushållsnämnder, som, med hvar sin särskilde ordförande, utgöra lika många underafdelningar af Hushållnings-Sällskapet. Till dessa Nämnder hafva plogar och klöfverfrö årligen af Sällskapet lemnats, att kostnadsfritt utdelas till mindre jordbrukare, som gjort sig förtjente af en sådan uppmuntran, och Sällskapets bemödanden hafva, såsom ofvan antydt är, blifvit krönte med bästa framgång. Utom allmänna täflingsmöten, som årligen hållits och hvarvid premier utdelats, såväl för ådagalagd skicklighet i plogens förande, som för uppvisande af utmärktare husdjur, har Hushållnings-Sällskapet äfven på sednare tiden årligen låtit anställa priställingar för inom Länet producerade sädeslag, rotfrukter, smör och ost, samt haft tillfredsställelsen att finna, det dessa bemödanden att uppmuntra till en omsorgsfullare rengöring af spanmålen och till en bättre smör- och ostberedning icke varit utan god verkan. Så vidt Sällskapets inskränkta tillgångar medgifvit har det sålunda sökt verka för uppnåendet af sitt vackra och stora mål, landtushållningens och dermed förenade näringars utveckling och förkofran, och genom de medel, som till följd af den förändrade lagstiftningen för bränvins tillverkning och försäljning, numera kommit till Sällskapets disposition, har detsamma blifvit satt i tillfälle att mera omedelbart, och med hopp om ännu större framgång, kunna bidraga till jordbrukets och boskapsskötselns utveckling och förkofran. Af de Sällskapet sålunda tillkommande medel, uppgående till 5.055 R:dr, hafva, utom till de förut omnämnda geologiska undersökningarne, anslagits 1,000 R:dr till aflöning af en Agronom för Länet, 1,500 R:dr till årliga premier för uppvisande af hornboskap både vid allmänna för hela Länet och särskilda, distriktvis för hvarje Hushållsnämnd, anställda täflingsmöten, samt 500 R:dr, allt Riksmünt, till aflöning af en Mejerist, som det åligger att gå Länets invånare tillhanda med undervisning, råd och upplysningar i allt, som rörer mjölkhushållningen samt smör- och ostberedningen. Någon Agronom för Länet har ännu ej kunnat erhållas. Deremot är Mejerist redan anställd och täflingsmöten för förevisande af hornboskap, både enskilda inom Hushållsnämnderna och ett allmänt för hela Länet, hafva numera redan försiggått och ådagalagt, att hågen för boskapsskötseln är i tilltagande. Det sednare, som hölls vid Ekolsund den 22

sistlidne September, var ganska talrikt besökt och företedde många vackra exemplar, såväl af utländska racer, som af inhemsk boskap. Blir Sällskapet i tillfälle att framgent fortgå på den nu beträdda banan, och det äfven i framtiden kommer i åtnjutande af medel att använda för sina syften; så lider det ej något tvivel att dessa skola fortfarande allt mer och mer befrämjas.

I Juli månad 1855 hölls i Upsala det 7:de Allmänna Svenska Landbrukaremötet i förening med en utställning af slöjdalster och husdjur. Mötet var talrikt besökt och de till öfverläggning framställda frågorna afhandlades med både sakkännedom och ett varmt nit. För förevisade slöjdalster och husdjur utdelades betydliga premier af dertill nådigst anslagna medel. Utställningen af husdjur var både talrik och särdeles vacker, samt ådagalade, att vi inom landet äga lofvande ämnen till vidare förkofran af vår husdjursskötsel, under förutsättning att dessa tillgångar rätt begagnas och husdjursskötseln vinner den uppmuntran densamma så väl förtjenar. I båda dessa hänseenden är man likväl berättigad till de bästa förhoppningar, då uppmärksamheten numera blifvit riktad åt detta håll och uppmuntran icke saknas för vinnande af det viktiga ändamålet.

Till en väl ordnad landthushållning har slutligen Ultuna landbruks-institut nlemat Länets invånare goda föredömen, såväl genom dess väl skötta jordbruk, som genom den omsorg och framgång, hvarmed boskapsskötseln vid institutet bedrivses. Under tidrymden från och med 1849 till och med innevarande år halva tillhoppa 8 lerjordsskiften, eller ett skifte årligen, utgörande 35 å 40 tunnland, blifvit omlagda, dels med stendiken och dels med tegelrörsdiken. Sålunda äro omkring 300 tunnland åkerjord vid institutet omlagda och underdikade. En del af den på detta sätt behandlade jorden har blifvit fullständigt underdikad med tätt intill hvarandra lagda täckdiken, samt derefter alluckrad, af hvilka åtgärder särdeles gynnsamma resultat vunnits. Numera användes för underdikningen endast rörtegel, som på stället tillverkas, såväl för eget behof, som till afsalu.

Å den till Ultuna hörande Kungsängen halva 75 tunnland de sednare åren odlats för insåning med passande gräsfrön, samt å 40 tunnland verkstälts ängsvattning, dels med öfversiltning och dels medelst uppdämning, hvarigenom tillfälle numera förefinnes, att vid institutet praktiskt lära känna båda dessa ängsvattnings-metoder. Afkastningen af den sålunda vattnade delen af ängen har varit mycket god och mer än tillräckligt ådagalagt den stora vinst för landet, som skulle uppkomma genom att mera allmänt, än nu är fallet, anställa ängsvattningar på de talrika orter, som dertill ämpa sig i vårt land. Å den under Ultuna lydande utgården Graneberg har skogen indelats till hundraårigt omlopp. De vid Ultuna anlagde, Eders Kongl. Majt och Kronan tillhörige stam-holländeri af Ayreshire-race och stam-schäferi af Elek-

toral- och Nazer-race, hafva med fortfarande omsorg skötts och vårdats samt visat god trefnad. Utom holländeriets stam, som utgöres af 20 kor och 2 tjurar, äger institutet 16 st. kor, 26 st. tjurkalfvar och 26 st. qvigor af ren och oblandad Ayreshire-race. På auktion hafva försållts och från institutet afgått 41 st. ungtjurar, 6 st. qvigor, som kommit till olika delar af landet. Med det erhållna statsanslaget, 25.000 Rdr Banco, till ladugårds- och mejeribyggnader vid Ultuna hafva dessa byggnader blifvit uppförda. Den förra byggnaden af gråsten är redan till sitt ändamål begagnad. Den är ljus, varm och beqväm, samt rymmer 144 kreatur. Mejeribyggnaden, uppförd af tegel, blir äfven snart inredd. Ladugårdsskötseln och mjölk-hushållningen kunna således hädanefter vid institutet bedrivas på ett rationellt sätt, samt derigenom befördra utbredning af kännedom och insigter uti hit hörande delar af landtushållningen. Åtta nya jordtorp hafva blifvit anlagda och bebyggda vid institutet. Dessutom hafva derstädes under sednaste 5 åren uppförts följande byggnader: neml. en större korsverksbyggnad till materialbod och magasin för de å institutets verkstäder tillverkade redskap, en större stenkällare till förvaring af rotfrukter, en torklada med ugn för bränning af diketegel, tvänne större lador å Kungsängen, ett sågverk i förening med gröpesqvarn, grynverk, cirkelsåg, benstamp och slipinrättning, samt slutligen en eldria efter Finsk modell. Kostnaden för den sistnämnde har betäckts med det anslag, 2.000 Rdr Banco, som för en sådan byggning i nåder lemnats till Länets Hushållnings-Sällskap, och derigenom har den stora fördelen vunnits för Länets jordbrukare, att årligen få personer inöfvade i sättet att rätt sköta en sådan torkningsanstalt. Institutets slöjdverkstad är fortfarande öfverhopad med beställningar från både närmare och fjernare orter. Vid allmänna Verldsexpositionen i Paris 1855 förededes åtskilliga vid Ultuna tillverkade åkerbruksredskap, äfvensom ullprofver från schäferiet, och vederfors institutet den utmärkelsen att vinna silfvermedaljen af första storleken, såväl för en derstädes förfärdigad jernplog af en egen beskaffenhet — ett exemplar af den välkända Ultunaplogen — som äfven för ull ifrån institutets schäferi. Institutet har fortfarande varit besökt af ett så stort antal elever och lärlingar, som kunnat emottagas. Bristande utrymme har föranledt nödvändigheten att vägra inträde för ganska många. De elever och lärlingar, som, efter fulländad lärokurs vid institutet, derifrån utgått och sökt tjenester hos enskilda, hafva lätt funnit anställning på goda vilkor. Utom de lärlingar, hvilka blifvit, såsom rättare, antagne vid landtbruks-skolor, hafva af de afgångne eleverne 6 blifvit anställda såsom lärare vid sådana skolor och en vunnit enahanda anställning i Finland. Fyra hafva blifvit Agronomer i Statens tjänst och ett stort antal har öfvertagit eget jordbruk eller återvändt till föräldrar, att biträda vid deras landtushållning. Sedan Eders Kongl. Maj:t, uppå underdånig framställning af institutets styrelse, anvisat ett belopp

af högst 3,600 R:dr Banko för att derigenom kunna erhålla och vid institutet anställa en praktiskt bildad landtman från England eller Skottland, för att lemna undervisning i nyare åkerbruksmetoder och deras tillämpning, samt för att befordra införandet af nya ändamålsenliga åkerbruksredskap, äfvensom användandet af lämpliga jordblandningar och gödselpreparater, och med skyldighet derjemte, att med sådan undervisning tillhandagå de jordbrukare inom Länet, som det önskade, hafva nödiga åtgärder vidtagits för berörde ändamål och man hoppas, att innan kort tillvinna institutet en person med den för utförandet af ett sådant uppdrag erforderliga skicklighet och erfarenhet.

Vid denna framställning af Länets hufvudnärings, jordbrukets, och boskapsskötselns närvarande tillstånd hafva, till undvikande af vidlyftighet, åtskillige uti föregående underdåniga berättelser omtalade och i öfrigt numera väl temligen allmänt kända förhållanden icke blifvit vidrörda; och det torde derföre, vid afslutandet af denna del af berättelsen, endast böra anmärkas, att, hvad äfven redan blifvit antydt, sådesproduktionen vida öfverstigit behofvet och isynnerhet under de två sistförlutna åren betydligt höjt den allmänna välmågan; att ladugårdsafkastningen visserligen är tillräcklig för behofvet, men ännu befinner sig på en temligen låg ståndpunkt, samt att odlingen af potates återigen börjat i större utsträckning, sedan denna jordfrukt, åtminstone under de sednare åren, mera förskonats från den sjukdom, som, för ett tiotal af år tillbaka, derå anställde så stora härjningar; hvaremot trädgårdsväxter, äfvensom lin, hampa och humla föga odlas; samt att, i fråga om mekaniska inrättningar till besparande af handkraft, de uti nästföregående berättelsen omförmälda flyttbara tröskverk tillvunnit sig ett stort förtroende hos allmogen och numera allmänt begagnas.

I afseende å *skogarne* samt deras tillgång och beskaffenhet i allmänhet m. m. torde ett sammandrag af det utlåtande, som i detta ämne under innevarande år afgifvits till den särskildt förordnade Skogshushållnings-Komitén här vara på sin plats. De inom Länet befintliga 6 kronoparkerne äro till trakthuggning indelade och utgöra tillsammans en areal af 6,666 tunnland, eller, med afräkning af åtskillige å dem skattlagde lägenheter, 5,177 tunnland 24 kappland, deraf omkring 4,560 tunnland äro skogbärande, hvarå årligen afverkas 78,800 kubikfot virke. Af dessa kronoparker har, på sätt jemväl redan blifvit antydt, en, kallad Lilla Djurgården, blifvit mot vissa vilkor tills vidare upplåten åt Ultuna landtbruks-institut, för att, utom annat, bereda tillfälle för de vid institutet anställda elever, att praktiskt inhemta kunskap äfven i skogshushållningen. På de öfriga kronoparkerne försäljas skogen på rot genom auktion till förmån för skogsplanteringskassan. Försäljningssumman är numera tre gånger högre, än för tio år tillbaka, oaktadt det försälda virket hvarken till kvantitet eller

kvalitet undergått någon förändring. Dessa kronoparker äro i allmänhet af god beskaffenhet, såväl genom den till skogsproduktion tjenliga marken, som ock deraf, att impedimenter endast obetydligt förekomma. Både å de till Kronans disposition indragna boställen och å boställen, som innehafvas af civile, militäre och ecklesiastike embets- och tjänstemän, finnes högst obetydlig skogstillgång. Endast två boställen göra derifrån undantag. Flera af de öfriga sakna skog helt och hållet och få skulle hafva skog till eget behof, såvida afverkningen icke vore större, än som öfverensstämde med skogarnes framtida bestånd. Behandlingen af dessa skogar afser ej heller deras ändamålsenliga skötsel, utan merändels endast fyllandet af det för handen varande behovet. Enahanda är förhållandet med skogen å kronohemman samt kyrkors, läroverks och fromma stiftelsers hemman, om man undantager en mängd sådana tillhörande Upsala Akademi, af hvilka flera till och med äga skogstillgång utöfver behovet. Någon åtgärd har likväl icke blifvit vidtagen för en ändamålsenlig skötsel af sistnämnde hemmans skogar, och, såvida icke något göres för deras bibehållande, skola äfven de, till följd af de planlösa och alltför stora afverkningarne, inom en ej allägsen framtid försvinna. Inom norra delen af Länet finnas betydliga rekognitionsskogar, anslagne till bergverk och grufvor, deraf tre, Dannemora grufbolag tillhöriga, skogstrakter, eller s. k. gruf-allmänningar, innehålla en jordvidd af tillhoppa 6,482 tunnland; i södra delen af Länet är blott en sådan skog af omkring 50 tunnland. Från de 10 härads-allmänningarne, tillsammans upptagande en areal, inom yttre gränserna, af 53,092 tunnland, eller, med afräkning af åtskilliga derå befintliga skattlagde lägenheter, 37,529 tunnland 11 kappland, hvaraf 27,908 tunnland äro skogbärande, lemnas i utsyning årligen 272,900 kubikfot virke till timmer, gärdsel och ved, hvarförutan häradsboerne erhålla omkring 1,000 lass af vindfällen, stubbar och ris. Då missväxt å ängsmarken inträffat, hafva äfven till kreaturens utfodring utdelats asp-, al- och björklöf, uppgående, t. ex. för år 1853, till 40,000 kärvar. Trakthuggning är införd på alla allmänningarne. Skogen å dem är i allmänhet väl bibehållen, men kan likväl på långt när icke fylla allmännings-intressenternas behof af virke. Betydligare delen af de enskilde tillhöriga skogar lyda under bergsbruken och andra större egendomar, hvaräst äfven uppsigten och värden om skogen, som isynnerhet å bruksegendomarne är god, med noggrannhet handhafves. I öfrigt äro skogstillgångarne både å frälse- och skattehemman högst obetydliga, och, med två eller tre undantag, finnes icke inom hela Länet någon socken med så mycken skog, att den, betraktad såsom ett särskildt skogsdistrikt, äger inom sitt område tillräckligt af timmer. Icke ens full tillgång på de två sistnämnde skogsprodukterna finnes, och der skogen en gång blifvit afverkad vidtages i allmänhet icke, utom vid de nyssnämnde större egendomarne, någon åtgärd för densammas återväxt. Skogstillgångarne äro redan nu i allmänhet

otillräckliga och måste, under förutsättning af samma misshushållning med skog hädanefter, såsom hitintills, blifva det ännu mera. Byggnadsvirke, gärdsel och vedbrand saknas redan helt och hållet å flera orter inom Länet. Stora sträckor af Waksala, Lagunda, Trögds och Åsunda härader äro redan nästan alldeles skoglösa och måste på flera mils afstånd köpa, såväl byggnadstimmer och gärdselfång, som hufvudsakligaste delen af nödig vedbrand. Betydliga delar af Bålinge, Hagunda, Ullerökers, Håbo, Olands och Norunda härader lida äfven brist på skog, så att endast Bro, Rasbo och Örbyhus härader, med undantag af många äfven derstädes alldeles skoglösa hemman, kunna anses hafva någorlunda hjälplig skogstillgång, hvilken likväl ingalunda kan fylla Länets invånares behof af skogseffekter; och då dessa redan förut under en följd af år till betydlig del måst köpas från angränsande orter i Stockholms och Westerås Län, men skogsförråden der äfven ansevärt minskats; så har det blifvit år från år svårare för invånarne i de skoglösa delarne af detta Län, att förskaffa sig nödiga skogsprodukter. I samma mån skogsförödelelsen inom och utom Länet fortgår, skall det äfven blifva allt mera svårt, om icke omöjligt, att fylla äfven de oundgängliga behofven i detta afsäende. Icke nog med, att vedbrand är dyr och svår att anskaffa å de skoglösa orterna; byggnadsvirke är ännu sällsyntare och skall inom få år icke stå att erhålla, utan från långt aflägsna orter. Gärdselfång måste för Upsalaslätten redan nu hemtas från Huddunge och Hvittinge med flera socknar i Westmanland, och skall måhända om några få år icke ens kunna erhållas der. Stängselmaterialierna måste sålunda forslas 4, 5 och till och med 6 mil. Obestriddigt är äfven, att skogarnes aftagande varit under de tio sednaste åren större än förut. Hvarje ytterligare förbrukning af skog måste än vidare inskränka det redan allt för starkt anlitade obetydliga förrådet. Så länge ännu den omkring bruken boende allmoges äger någon skog att aflåta till bergsbrukens bedrivande erfordras väl icke, att i någon större mån använda de stora bruksskogarne, men sedan allmogens skogar under en lång följd af år för nyssberörde ändamål uppförats, lär det väl den dag icke vara synnerligen långt aflägsen, då annan enskildt skog inom den norra och skogrikare delen af Länet icke finnes, än den, som tillhör bruksegendomarne. Till det nu angifna förhållandet med skogarne i Länet hafva skiftes- och stängselägarne högst väsentligt bidragit, och, såvidt frågan angår detta Län, är det af yttersta nödvändighet, att dessa författningar undergå en förändring, så att de icke måtte ytterligare verka till förminskning af skogen och misshushållning med densamma. Utom de omedelbara, i dagen liggande, följderna af den skogsbrist, som redan är för handen och är ifrån år ytterligare tilltager, utöfvar detta förhållande det mest menliga inflytande på folkets hushållning i allmänhet och jordbruket isynnerhet. Den årliga förlusten endast i de dagsverken af arbetare och dragare, som nu förnötas på vägarne för att på flera

mils afstånd hemföra skogseffekter, är oberäknelig. I den sädesproducerande delen af Länets åtgår icke ringa af den vinst, som inflyter genom spanmålsförsäljningen, till uppköp af ved, till och med eländigt stök eller ris, från långt aflägsna orter, och jordbruket går i mistning af den arbetskraft, som tages i anspråk på hemforslingen. De mest behöfliga förbättringar på hus och tak måste åsidosättas för anskaffandet af det ännu mer nödvändiga bränslet. Men icke nog härmed, denna brist inverkar högst menligt på folkets trefnad och moralitet. Den på slättlandet boende allmogen måste umbära alla de fördelar och bekvämligheter, som åtnjutas af skogsbygden. Möjligheten att idka något slöjdarbete, som i skogstrakter utgöra folkets sysselsättning under den mörka årstiden, är slättlandsboen betagen, och med knapp nöd förmår han skaffa sig så mycket bränsle, som nödtorfteligen erfordras för stugans uppvärmning, brödbakning och matens kokning, men att dessutom upplysa den under hösten och vintern, dertill saknar han medel. Under dessa årstider äger han derföre ingen annan utväg, än att fördrifva tiden med sömn, som vanligen tager sin början så snart skymningen inträdt och fortfar till dess dagsljuset återvänder. Här af förklaras lätteligen den däsighet och tröghet, som är allmän hos slättlandets invånare, och denna omständighet, i förening med nödvändigheten för samtliga medlemmarne af en familj, tjenstfolket deruti inberäknadt, att sammanflytta ofta i ett enda rum, måste naturligtvis äfven medföra osnygghet, osundhet och vantrefnad, samt äfven i moraliskt afseende vara högst skadlig. Skogsbristens menliga inverkan på klimatet torde äfven numera kunna anses vara en af både vetenskap och erfarenhet erkänd sanning; och allt uppmanar sålunda lagstiftaren, att icke vidare dröja med vidtagandet af de åtgärder, som erfordras att bota de bedröfliga följderna af skogens vanvård och, om möjligt, förekomma än farligare vådor för det allmänna af ett förhållande, som visserligen i flere andra delar af riket icke saknar sin motbild.

Hvad *bergsrörelsen* beträffar, så vänder sig uppmärksamheten i främsta rummet till de vidt bekanta Dannemora jernmalmsgrufvor, hvilka under de ifrågavarande fem åren blifvit med all kraft bearbetade. De många på dem grundade såväl inom detta, som Stockholms Län, belägne jernbruk hafva från dem erhållit det för jernutverkningen erforderliga malmbehof, utan att några oförutsedda händelser eller betydligare olyckor lagt hinder i vägen för grufarbetets jemna bedrifvande. Anledning att befara någon hastigt inträffande brist af malmtillgången är väl ännu icke för handen, ehuru de rikaste tillgångarne äro i det närmaste utbrutna och den återstående, i mäktighet mer och mer aftagande, lyndigheten med ökad kostnad måste sökas, såväl på djupet under, som på sidorna om, de gamla, af förfädrarnas skördade, arbetsrummen.

Ehuru flera i trakten befintliga lemnigar efter forntida smälthyttor och blästerugnar antyda

ugnar antyda sannolikheten af någon grufverörelse derstädes redan från urminnes tider tillbaka, synes det likväl, som skulle upptäckten af en silfverhaltig blyglansanledning hafva gifvit första upphovet till en mera allvarlig grufvedrift. Ty, enligt den äldsta bekanta urkund rörande malmfältet, ett af Sten Sture den äldre år 1481 till Erkebiskop Jakob i Upsala utfärdadt gåfvobref, tilldelas hemälde Erkebiskop »för sig och efterträdare $\frac{1}{4}$ uti det då för några år sedan upptäckta silfverberget uti Film socken», såsom orden lyda i gåfvobrefvet, »för S:t Erik Konungs bön skull till Gud om bergets tilltagande gagnelighet och nytta för riket.» Men hoppet att ur den der förekommande blyglansen kunna utbringa någon särdeles mängd af ädel metall tyckes emellertid snart nog hafva slagit felt och uppmärksamheten i stället med allvar blifvit fästad på bergets tillgångar af jernmalm, hvilkas ovanliga omfång, rikedom och godhet man då likväl ännu lika så litet kunde ana, som deras framtida »gagnelighet och nytta för riket.» De först upptagne jernmalmsanledningarna drefvos i början såväl för Kronans räkning till de s. k. Kronobrukens, Löfsta, Österby och Gimo, förseende med malm, som äfven af enskilde jernverksägare inom orten. Men sedan Louis De Geer år 1627 af Kronan först arrenderat och slutligen år 1643, »såsom en everldelig och fullkomlig frälseegendom», tillhandlat sig ofvannämnde kronobruk, har hela grufvefältet sedermera förblifvit i enskilde personers ägo. Berget brytes genom sprängning med krut, utom vid ortdrifningar, der eldsättning och sprängning gemensamt användes. Arbetsfolkets aflöning är inrättad på beting, så att allt det lösbrutna berget mätes i dagen uti dertill inrättade s. k. bås och betalas efter kubikfot. Men, utom denna kontanta förtjenst, har hvarje arbetare sig anslaget ett visst, efter hans hushålls storlek afpassadt, spannmålsuttag, emot ett bestämdt pris af $1\frac{2}{3}$ R:dr R:gs pr tunna. Sålunda får han hvarje månad uttaga $\frac{1}{2}$ tunna för sin egen person, $\frac{1}{8}$ tunna för sin hustru och lika mycket för hvar af sina barn, som är öfver ett och under femton år gammalt. Åt orkeslösa arbetare och de æflidnes enkor och barn utdelas äfven underhåll, afpassadt efter hvars och ens behof deraf. Utom dessa förmåner uppbygger och underhåller verket åt hela sin stora arbetspersonal bostäder med nödige uthus, äfvensom till hvarje sådant boställe är anslaget ett höhol, tillräckligt för framfödande af en å tvänne kor, samt en kryddgård för utsäde af 2 å 3 tunnor potates. Det lösbrutna berget uppfordras ur alla grufvorne medelst hästvindar, der, ända från år 1837, jerntrådslinor i stället för de förut bruklige hamplinorne användas. Vattenuppfordringen tillvägabringas medelst en konstgång, som inrättades redan år 1679 och drifves af ett vattenhjul. Konstledningen är omkring 2,500 alnar lång och delar sig i närheten af grufvefältet i 3 armar, af hvilka en går till norra, en till södra och en till mellanfältet. Endast vid de tillfällen, då nödigt

driftvatten saknas åt konsthjulet eller då detsamma icke förmår att ensamt undanhålla vattnet från alla tre grufvefälten, användes den år 1805 uppbyggde ångmaskinen till vattenuppfordringen utur grufvorne. Till uppfordringen utur alla grufvorna från 30 å 35 särskilda arbetsrum hafva under dessa 5 åren blifvit använda 100,588 enkla kördagsverken, af hvilka 60,430 utgjorts med legde och 40,158 med verkets egne dragare. Malmbrytningen har uppgått till 528,072 Sk \textasciitilde Viktualievigt, eller till 105,614 $\frac{2}{3}$ S \textasciitilde per medium på året, således 4,950 Sk \textasciitilde mindre årligen, än under nästföljutne qvinquennium. Hela brott-uppfordringen utur grufvorna har under de nu ifrågavarande fem åren utgjort 880,993 bäljar å 5 kubikfot eller 550,621 kubikalnar. Då 550,621 kubikalnar löst berg blifvit uppbrutne med en malmvinst af 528,072 Sk \textasciitilde och en kubikata i malmhopen gifver 5 Sk \textasciitilde malm, så följer deraf, att malmen utgjort 55 $\frac{1}{3}$ procent i volym af hela brytningen eller 3,10 procent mindre än under de sednast föregående åren. Hela grufveförlaget har under de 5 åren 1851—1855 uppgått till en sammanräknad summa af R:gs R:dr 786,849: 20. 11., neml. i kontanta penningar 554,305: 13. 7., spanmål 259,399: 9. 4., materialer, lemnade in natura, 13,144: 46., eller per medium för året R:dr 157,369: 42. 7. Malmens brytningspris har således per medium uppgått till R:gs R:dr 1: 25. 6. pr Sk \textasciitilde Viktualievigt, eller 13 sk. 11 rst. högre, än under de närmast förlutne åren.

Spanmåls-åtgången har varit 17,121 tr 30 kpr, hälften råg och hälften korn, eller 3,424 tr 12 $\frac{2}{3}$ kpr per medium för hvarje år. Det s. k. brukspriset har i medeltal för alla fem åren utgjort R:gs R:dr 14: 6 sk. pr tunna öfverhufvud. Malmafsändningen till bruken har uppgått till 590,997 Sk \textasciitilde eller per medium till 118,199 $\frac{2}{3}$ Sk \textasciitilde på året. Inventarium af malm vid grufvefältet har således minskats med 62,925 Sk \textasciitilde . Arbetsstyrkan, som vid 1851 års början utgjorde 336 personer, uppgick vid 1855 års slut till 346, och är således under dessa fem åren ökad med 10 personer. Genom olyckshändelser hafva 4 personer under grufarbetet ljugit döden. Hela folkmängden, som lödes vid grufvan, utgjorde enligt 1851 års mantalslängd 1,368 personer, men 1855 års upptager 1,420. Den är således under detta qvinquennium ökad med 52 personer. Trävaruhandeln med skatteallmogen i Wåhla, Nora, Huddunge och Harbo socknar har fortfarande försett verket med dess behof af plankor och bräder. Under dessa fem åren hafva 101 $\frac{1}{2}$ tolfster 3-tums plank, 424 $\frac{1}{6}$ tolfster 2 och 1 $\frac{1}{2}$ dito samt 2,771 $\frac{1}{12}$ 1-tums bräder blifvit från nämnde socknar inköpta. Grufveallmänningarne hafva härigenom blifvit betydligt sparade och endast anlidade vid behofvet af gröfre virke för grufvebyggnaderne. Till utsofring af den utur grufvorne erhållna s. k. syltmalm hafva så väl de egne arbetarnes, som öfrige, i granskapat af verket boende, personers barn blifvit använde. Antalet för

sådant ändamål sysselsatte barn uppgår till **112** st. årligen, till hvilka en summa penningar af R:gs R:dr **14,185** blifvit under de ifrågavarande 5 åren utbetald, eller i medeltal R:dr **2,837** årligen. Så väl för skogsbesparing, som för att gifva arbetarne tillfälle till nyttig verksamhet under lediga stunder, bestämdes vid **1835** års bolagsstämma en belöning af **18** sk. R:gs för hvarje samn stengärdning, som på grufdrängstorpén uppfördes; och hafva under dessa 5 åren **2,307** samnar sådan stängsel blifvit uppsatt. Den sammanräknade längden af alla, sedan ofvannämnde år på arbetarnes torplägenheter uppförde stenmurar uppgick vid **1855** års slut till **11,895** samnar, eller nära **2** mil. Utom det för grufve-arbetarnes hustrur och döttrar varande tillfälle att med dagsverksarbete, isynnerhet under andetiderna, biträda vid verkets hemman och odlingar samt att hos ortens ståndspersoner erhålla någon, dock årligen af tagande, spånadsförtjenst, finnas inga binäringar för grufvans arbetare. Det fiske några af dem idka i angränsande insjöar är af den ringa betydenhet, att det ej kan få nämn häraf. Hela antalet af grufvor inom Dannemorafältets odal-utmål uppgår till **79**, af hvilka endast **16** för närvarande arbetas uti **30** särskilda arbetsrum. Någon annan metall, än jern, utbringas icke ur de malmer, som der brytas, ehuru både bly, silver och zink förekomma uti desamma, men till så ringa mängd, att deras tillgodogörande icke lönar sig, hvadan sistnämnde metaller med deras föroreningar af svafvel endast äro att anse såsom oarter i den eljest förträffliga malmen. Under nu förflutne qvinqvennium hafva någre af de gamla ödelagda grufvorna icke blifvit upptagne, ehuru sådant otvifvelaktigt förr eller sednare kommer att ske, allt efter som malmen minskas i de nu i gång varande arbetsrummen. Såsom ofvannöfve blifvit nämnt har malmbrytningen väl nedgått med **4,950** Sk \o årligen emot hvad förhållandet var i slutet af **1840**-talet, men denna minskning är endast tillfällig; åtminstone bemödar man sig, hvad möjligt är, att hålla brytningen vid samma belopp, som tillföre, ehuru en större arbetsstyrka numera dertill är erforderlig, dels för grufvornas tilltagande djup och malmgångarnes aftagande i mäktighet, dels för allt större förorening af svafvelkis, som malmen på djupet synes få vidkännas och hvarigenom en allt större del af densamme icke är till smältning användbar. Enligt de för år **1854** till Länsstyrelsen ingångne uppgifter från det numera upphörda särskilda bergsfögderiet, uppgingo jernbrukens i länet stångjernssmidén, samt stålbränningen, ankare- och grofsmidet, äfvensom manufaktur- och tackjernstillverkningarne nämnde är till följande belopp, neml.:

Stångjernssmidet

vid Löfsta och Carlholms bruk **5,468** Sk \o .

vid Österby bruk	3,036	Skø.
» Gimo bruk	1,674	»
» Strömsberg	1,650	»
» Ullforss	1,450	»
» Söderforss	240	»
» Wattholma	1,400	»

Stålbränningen m. m.

» Söderforss bruk (ankar- och grofsmide)	560	»
» Wesslands (spiksmide)	15	»
» Åkerby stålugn (stål)	63	»
» Österby (stål)	551	»
» Elfkarleö (stål)	213	»
» d:o (spik- och klensmedssmiden)	142	»

Tackjernstillverkningen

» Söderforss masugn	3,865	»
» Ullforss	6,060	»
» Harnäs	6,008	»
» Hyttö	4,817	»
» Gimo	2,582	»
» Österby	6,117	»

I afseende å stångjernstillverkningen bör i öfrigt anmärkas, att uti de här ofvan utförda beloppen icke finnas intagne dels rekognitionsverkens, Löfsta, Österby och Gimo, rekognitionssmiden, hvilka, tillika med Söderforss bruks ankare- och grofsmide, äro obegränsade, dels ock Söderforss och Elfkarleö smiden, hvilka bruk från och med smidesåret 1848 begagnat sig utaf den i Kongl. Förordningen den 27 April 1846 medgifna oinskränkta tillverknings- och vågföringsrätt; men att nämnde bruks tillverkningsbelopp på grund deraf är Länsstyrelsen okänt.

Några nya jernbruk eller masugnar äro under sednaste qvinquennium icke anlagde, men antalet smideshårdar har blifvit ökad och tillverkningen derigenom i samma mån större vid ett eller annat bruk. De nästan årligen ökade priserne på kol, forslingar m. m. har gjort en sådan åtgärd nödvändig för att kunna hålla nettobehållningen af jernhandteringen vid samma belopp, som tillföre. Med oafbruten omsorg söker man tillägna sig och göra fruktbarande de förbättringar i jernstillverkningen, som i andra länder blifvit vidtagne, såväl hvad kolbesparing, som minskad arbetskraft beträffar.

Isynnerhet har under de sednare åren uppmärksamheten blifvit fästad på malmrostningens ändamålsenliga bedrifvande, hvilken med minskad åtgång af bränsle och vida fullkomligare, än förut, mer och mer börjar verkställas med masugnsas, för hvilket ändamål nya s. k. gasrostugnar vid flera bruk blifvit under sednare tider upplörde. Fördelarne af detta nya rostningssätt äro af erfarenheten till fullo bekräftade, så att allt flere bruksägare börja tillägna sig desamma. En ändamålsenligare och friare lagstiftning i förening med de anslag, som Bruks societeten med vanlig frikostighet lemna till jernhandteringens fullkomnande, äro mäktiga häfstänger till upphjelpande af denna vårt lands, näst jordbruket, viktigaste modernäring.

Utom ofvan omförmälde, bergsrörelsen tillhörande verk och inrättningar, finnas endast 1 pappersbruk och 19 tegelbruk. Tillverkningsvärdet vid det förstnämnde uppgick nästlidne året till 1,500 R:dr Banko. Några tillförlitliga uppgifter om tillverkningsbeloppet vid tegelbruket saknas.

De inom Länet förekommande *Binäringar* äro icke af någon betydighet. *Jagt* idkas föga och endast inom norra delen af Länet, hufvudsakligast vid bruken. *Fisket* vid stränderna af Mälaren, och i allmänhet inom södra och mellersta delarne af Länet, bedrifves merändels endast till husbehof. Åtskillige sammanträden hafva ägt rum emellan strandägare i detta Län och deputerade från de Län, som gränsa till nämnde sjö, för att bereda öfverenskommelse om ett ändamålsenligare sätt, än hitintills, att bedrifva fisket derstädes. Deremot är det fiske, som idkas af kustsocknarnes invånare i skärgården och Dal-elfven, betydligare. Det utgöres hufvudsakligen af lax och strömming, deraf betydliga qvantiteter årligen afsättas. *Elfkärleby* kronolaxfiske gifver i årligt arrende 920 L \mathring{w} salt lax, som löses efter markegångspris, hvilket för år 1855 uppgick till 3,690 R:dr Banko. Det uti *Elfkärleby* skattlagde nejonögs-fisket är äfven temligen indrägtigt. Strömmingsfisket uti *Löfsta* och *Hällnäs* socknar anses årligen lemna 1,200 t: r strömming, som, efter beräkning af 5 års medelmarkegångspris, motsvara 18,300 R:dr B:ko. *Tjärubräkning* förekommer endast uti norra delen af Länet, inom skogs-trakterna och vid bruken, men tillverkningen är obetydlig. *Kolning* verkställas endast för jernbrukens behof af den i närheten af bruken boende allmogen. Med salpeterskattens upphörande har ock tillverkningen af *salpeter* i allmänhet upphört inom södra och mellersta delarne af Länet. I den norra bedrifves den af ganska få bland allmogen. Vid jernbruket är tillverkningen deraf störst. I öfrigt beredes salpeter uti 6 planterings-lador, deraf fem i *Björklinge* socken och en uti *Tierps* socken, till hvilkas uppbyggande räntefria lån erhållits, med skyldighet, att dem återbetala med $\frac{1}{10}$ om året. Numera återstår endast sista tiondedelen till inbetalning. *Linne-*, *bomulls-* och *ylle-väfnader* tillverkas endast till egna behof, och icke en gång motsvarande dessa. *Biskötseln* borde kunna idkas med framgång, men är i allmänhet försummad. *Forstingen*

för brukens räkning af malm, tackjern, kol och ved m. m. har inbringat allmogen i norra delen af Länets en ganska betydlig vinst. I öfrigt förekomma hufvudsakligen endast körslor för transport af säd till Gelle, Westerås och Stockholm, uti hvilken sistnämnde stad återforor af specerivaror kunna erhållas för handels behof i närmaste städer. *Vinterslöjder* äro på slättbygden nästan okända, till följd af redan antydda förhållanden; i skogs- och bruks-orterna deremot förfärdigar allmogen vanligen sjelf sina behöfliga redskap af trä och jern. *Sjöfart* idkas endast af bruken för transport af deras tillverkningar. Af det redan anförda följer, att de i egentlig mening endast i norra delen af Länets förekommande binäringar äro enliga med ortens läge och naturtillgångar, och att de sålunda väsentligen bidraga till idkarnes välmåga och bestånd.

Hufvudsakligaste afsättningsprodukten är spanmål. Handeln i öfrigt består af hö, halm, tegel och ved samt några mindre ladugårdsprodukter. Genom de numera förändrade grunderna för bräuvinsttillverkningen, har den så kallade husbehofsbränningen nästan alldeles upphört, och bränvinshandeln bedrifves sålunda hufvudsakligast från de stora ångbrännerierna, hvilkas antal sistlidne år uppgick till fjorton. Gårdfarihandeln fortfar att vara i aftagande. Till följd af Eders Kongl. Maj:ts särskilda nådiga medgifvande, har den för längre tid tillbaka upphörda frimarknaden i Elfkarleby kyrkoby inom Elfkarleby socken på försök hållits under nästlidne och innevarande år, och Länsstyrelsen har haft tillfredsställelsen inhemta, det de oordningar, som tillförene gäfvö anledning till indragning af denna marknad, vid de nu omnämnda marknadstillfällen alldeles icke försports, utan att marknaden, som varit ganska talrikt besökt, fortgått med lugn och ordning.

En, med bidrag af allmänna medel företagen, omläggning af landsvägen emellan den så kallade Dalkarlsbacken och Almarestäksundet inom Bro härad är fullbordad. Nädigt anstånd har blifvit lemnadt med utförandet af det betydligare arbetsföretag, som består uti omläggning af nyssnämnda backe, hvarom uti nästföregående berättelse talas. De vägarbeten, som under sednare åren blifvit utförda, hafva visat sig vara för trafiken särdeles gagneliga.

För att befordra en hastig omsättning af landtmannaprodukter och i sammanhang dermed de angelägenheter, som utgöra föremål för Lögunda och Hagunda häraders varuanskaffnings-bolags verksamhet, hvarom förmäles uti förra berättelsen, har, medelst aktieteckning, en ångbåt blifvit anskaffad, hvilken för större prämar fram och åter emellan hufvudstaden och Örsundsbro, efter hvilken sednare detta fartyg blifvit uppkalladt. Fördelen af detta företag för ortens invånare är ganska betydlig.

Vid afslutandet af denna del af den underdåniga berättelsen torde några uppgifter böra meddelas om det här ofvan omtalade, på Ekolsund stationerade, enskilda

stam-holländeriet, som innehafves af 32 aktieägare och blifvit försedt med nytt reglemente, hvarigenom dess utveckling och bestånd för framtiden är försäkradt. Kostnaden för inköp och transport från Skottland af 2 tjurar och 20 kor af fullblods Ayreshire-race uppgick till 6,120 R:dr Banko, eller för hvart djur till omkring 278 R:dr. Ungboskapen, som i början utdelades till aktieägarna, uppfödes numera på stället till dess den kan, såsom tjenstbar, ingå i holländeriet i utmönstrades ställe. Återstoden, omkring 10 à 12 djur årligen, säljes på offentlig auktion, hvarigenom denna med skäl eftersökta mjölkgifvande boskapsrace allt mer och mer blir spridd såväl i Länets, som i angränsande provinser. Stammen med ungboskap utgöres för närvarande af 60 djur, och aktieutdelningen kan i medeltal beräknas till 12 procent.

IV.

Allmänna förhållanden och anstalter.

Under ifrågavarande tidrymd har icke något hemman blifvit af öde upptaget eller i ödesmål förfallit. Endast ett hemman har blifvit skattlagdt och åsatt $\frac{1}{8}$ mantal. Laga skiften fortgå med framgång. Antalet af dem, som blifvit afslutade, utgjorde 1851—19, 1852—25, 1853—18, 1854—23, 1855—38, eller för de fem åren tillhopa 123. Antalet af mantal, som undergått laga skifte, uppgick, efter förmedling beräknadt, till $219\frac{1}{2}$, med 306 kvarboende och 218 utflyttande delägare. Den skiftade ägovidden upptog 54,436 tunnland, deraf åker 15,821, äng 12,271, odlingsmark 981 och afrösningsjord 25,363. Bruken och bergverken äga, till följd af öfverenskommelser, rättighet att göra vattenuppdämningar, men den skada, som derigenom uppkommer, anses vara fullt ersatt.

Enligt tabellen äro Kronan tillhörige: kungs- och kungsladugårdar $18\frac{1}{8}$ mantal och andra utarrenderade hemman $9\frac{1}{8}$ mantal samt 4 lägenheter, 1 fiske och 2 qvarnar. Akademien i Upsala tillhörande hemman uppgå till $189\frac{3}{8}$ mantal, deraf frälse $22\frac{3}{8}$, skatte $13\frac{1}{8}$ och krono $153\frac{1}{8}$. Hospitals- och barnhushemman utgöra $46\frac{5}{8}$ mantal, deraf frälse $25\frac{1}{8}$, skatte $6\frac{1}{2}$, krono $14\frac{1}{24}$ mantal. På sätt tabellerna närmare utvisa, skulle värdet af allmänna besvär och onera utgöra här nedan antecknade belopp, nemligen:

På landet

Allmänna bevillningen	R:dr	41,868:	14.	10.
Ständiga räntor	»	329,066:	6.	10.
Arrendemedel	»	17,022:	40.	10.
Kostnad för rustning och rotering	»	141,844:	4.	—

Klerenci-statens underhåll	R:dr	102,632:	8.	8.
Fattigförsörjning	»	18,110:	34.	—
Skjuts	»	17,842:	16.	—
Väghållning	»	57,459:	4.	—
Diverse afgifter	»	20,850:	27.	4.
		<hr/>		
Summa R:dr		746,696:	12.	6.

I städerna:

Allmän bevilning	R:dr	8,170:	46.	1.
Bevilning för brännvins tillverkning och försäljning	»	44,201:	45.	—
Ständiga räntor	»	3,298:	44.	5.
Arrendemedel	»	319:	24.	—
Kostnad för rustning och rotering	»	754:	45.	10.
Kostnad för städernas styrelse	»	12,586:	14.	—
Klerenci-statens underhåll	»	5,695:	46.	—
Fattigförsörjning	»	10,934:	13.	5.
Skjuts	»	455:	26.	—
Väghållning	»	4,620:	—	—
Diverse utgifter	»	13,700:	—	—
		<hr/>		
Summa R:dr		104,738:	16.	9.

Brännvinsbränningsafgiften af större brännerier uppgick under år 1855 till R:dr 164,754: 8, deraf från brännerier i städerna 43,035: 38 och från brännerier å landet 121,718: 18.

Ofvanomförmälda skatter och besvär äro obestriddigen betungande i allmänhet. De som ligga på jordbruket äro isynnerhet tryckande och motverka uti icke ringa grad denna närings utveckling och förkofran. Å andra sidan måste dock medgifvas, att det höga priset på spanmål och ladugårdsprodukter af alla slag under de sednare åren icke litet lättat tyngden af skattebidraget. Besväret af kronoskjuts och inqvartering är väsendtligen olika inom olika delar af Länet, och bördan af detta onus sålunda högst ojemn. Emellertid utgöras skattebidragen i allmänhet med beredvillighet, och restantierna äro föga betydliga. Skjutsningsbesväret har vunnit en icke ringa lindring genom de för skjutshållningen vid de flesta gästgifvaregårdar inom Länet ingångne entreprenader. Vid de ställen, der nya sådana under ifrågavarande tidrymd träffats, hafva vilkoren icke undergått någon väsendtlig förändring. I Balinge och Håbo härader hafva häradsboerne sjelfve medelst köp blifvit ägare af de för gästgifverihållningen afsedda

verihållningen afsedda lägenheter, och sålunda för framtiden befriat sig ifrån allt beroende af skjutsentreprenörer.

Fattigvården är i hög grad betungande och synes blifva det år ifrån år allt mera. Ehuru man skulle kunna hafva anledning förmoda, att fattigvårdsbidraget minskats under de lyckligare förhållanden, som inträffat för landtbruket, så visar verkligheten motsatsen, hvilket låter förklara sig genom det högre priset på lifsförnödenheter, som gör den fattige ännu mera beroende af välgöreheten, än tillföre. Genom Kongl. Förordningen, angående fattigvården i riket, den 13 Juli 1853 hafva väl tvisterna emellan kommunerna, angående skyldigheten att emottaga fattighjon, till antalet föga eller intet aftagit; men denna författning har medfört den stora vinsten, att göra deras utredning lättare. Den samma dag utfärdade Kongl. Kungörelsen, angående vissa ändringar uti och tillägg till Kongl. Stadgan angående försvarslösa och till allmänt arbete förfallne personer af den 29 Maj 1846, har äfven medfört god verkan. Tillämpning af denna kungörelse har lyckligtvis icke erfordrats i fråga om andra personer, än sådana, hvilka tillhört Upsala stad, eller derstädes obehörigen uppehållit sig, och, oaktadt erhållne varningar, uraktlåtit af fortfarande lättja eller böjelse för ett kringstrykande eller oordentligt lefnadssätt att förrätta anvisadt arbete; men, då antalet af sådane personer är ganska betydligt i nämnde stad, har möjligheten att hålla dem till arbete antingen å kronohäkte eller allmän arbetsinrättning utöfvat ett ganska verksamt inflytande, både på de personer, hvilka träffats af detta arbetstvång, och på dem, hvilka af enahanda orsaker kunde blifva föremål för det-samma. Om det tillika lyckas att bringa till verkställighet ett nu å bane varande förslag, hvarom här nedan vidare skall talas, att inrätta ett arbetshus särskildt för staden, bör man kunna hoppas, att sistberörde författning skall i någon mån kunna motverka den årliga tillökningen i stadens alltför tryckande fattigvårdstunga derigenom, att den, till följd af kända, för detta samhälle egna, förhållanden beklagligtvis alltför allmänna sedeslösheten hos unga qvinnor, tillhörande de arbetande och tjänande klasserna, stäfjes till båtнад både för dem sjelfva och för fattigvården, som förr eller sednare måste vidkännas ansvaret att underhålla dessa lättsinnighetens beklagansvärda offer och de ännu mera beklagansvärda, hvilka af dem bringas till världen.

Till vidmakthållande af ordning och sedlighet på landet har det nu varande antalet af kronobetjening visat sig vara tillräckligt. I de orter, hvarest sjerdingsmansbestyret utöfvas turvis, hvilket temligen allmänt är förhållandet, äro sjerdingsmännen till ringa nytta för polisvården.

Folkskolor finnas öfverallt i Länet i öfverensstämmelse med 1842 års Stadga,

men undervisningsverk för nyttiga slöjder saknas ännu, ehuru behovet deraf börjar allt bättre innes. Den undervisning i sådana slöjder, som meddelas vid Ultuna landbruksinstitut, är naturligtvis inskränkt till de elever och lärningar, som fått inträde till institutet. Helsevården besörjes, utom af städernas läkare, af 2 provincial-läkare, som deruti biträdas af de läkare, som finnas anställda vid flera af bruken. Dessutom finnas 2 djurläkare, och barnmorskor äro antagna i de flesta socknar inom Länet.

På sätt redan är nämndt har skjutshållningen blifvit ställd på entreprenad vid de flesta gästgifvaregårdar i Länet; endast å några få mindre gästgifvaregårdar, hvilka snarare äro att betrakta såsom skjutsombytesstationer, har sådan icke kunnat tillvägbringas. Under den 18 December 1854 har Länsstyrelsen utfärdat stadga angående den ordning, som vid gästgifvaregårdarne och skjutsningens bestridande m. m. i Länet bör följas, grundad på de allmänna författningar, som i dessa afseenden äro gällande.

Under de sednare åren har Länets brandstodsförening, såväl för byggnader, som för löseegendom på landet, ytterligare tillvunnit sig allmogens förtroende. Försäkringssumman för byggnader uppgår till Banko R:dr 7,491,540 och för lösören till 4,910,270.

Sparbanken i Upsala, som äfven emottager insättningar af personer, tillhörande landsbygden, förvaltar numera ett kapital af öfver 303,000 R:dr Banko, som blifvit der insatte. Insättningarna för år 1855 uppgingo till Banko R:dr 64,093: 16. Under denna sparbank lyda 3 filial-afdelningar i Wiksta, Wendels och Elfkarleby socknar. Dessutom hafva Tierps och Söderfors socknar hvar sin sparbank. I sammanhang härmed torde böra omtalas Lagunda och Hagunda häraders sparbank och pupillkassa. Denna inrättnings ändamål är, både att emottaga besparingar af mindre bemedlade personer och att bereda förmyndare en lättnad vid förvaltningen af sina myndlingars arfsmedel, på sätt inrättningens stadgar närmare utvisa. Inrättningens ställning, vid slutet af 1855, utvisade en tillgång af Banko R:dr 12,492: 7., deraf tillhörde sparbanken 7,627: 12., pupillkassan 4,546: 7., och hjälpfonden 318: 36., hvilken sednare fond är bildad genom gåfvor af inrättningens s. k. ledamöter.

Å Central-hospitalet, gemensamt för detta och nästgränsande Län, vårdas omkring 200 sinnessjuka personer, hvilka, såvidt sig göra låter, sysselsättas med handarbeten. Uti länslasarettet, beläget i Upsala, lemnas vård åt 40 patienter.

Länets rotehållares enöreskassa, numera uppgående till 82,000 R:dr Banko, har undfått nytt nådigt reglemente, till följd hvaraf den hvarje rote, som insätter rekryt, tillkommande ersättning i lego- och bosättningshjälp blifvit förhöjd till 36 R:dr 32 sk. Banko, samt beloppet af de gratifikationer, som kunna tilldelas afskedade välförtjenta soldater samt deras enkor och barn, bestämdt till högst 800 R:dr årligen.

Rusthållarnes remonteringskassa, tillkommen genom årliga bidrag af 3 R:dr B:ko från hvart uti kassan delägande rusthåll, uppgår nu till 30,000 R:dr Banko. För att hastigare öka fonden och sålunda komma till den tidpunkt, då utdelning, bestämd till 200 R:dr Banko för hvarje insatt remont, må kunna äga rum, är förslag till nytt reglemente uppgjort.

V.

Städerna.

Upsala har under ifrågavarande tiderymd vunnit i förkofran. Enligt mantalslängd för år 1855 utgjorde befolkningen 7,234 personer, och då den vid 1850 års slut, likaledes enligt mantalslängd, uppgick till 6,338, har folkmängden ökats med 896 personer. Uti förstnämnde två summor är antalet af de vid universitetet och läroverken härstädes vistande, uppgående i medeltal till minst 1,200 årligen, icke inbegripet, ej heller det icke ringa antalet af familjer och enskilda personer, hvilka uppehålla sig i staden en stor del af året, men äro mantalskrifna å andra orter.

Bevillningen efter 2:dra artikeln utgjorde för år 1854 och hvart och ett af föregående tre år i medeltal 15,306 R:dr Banko, men nedgick, till följd af nu gällande bevillningsförordning, år 1855 till 7,965 R:dr.

I städernas allmänna brandstodsbolag har staden brandförsäkrad egendom för 2,458,898 R:dr och uti lösöre-försäkringsbolaget i Jönköping för 479,780 R:dr. Uti försäkringsbolaget Skandia utgör stadens försäkringsbelopp, såväl för fastigheter som för lösören, 1,011,000 och för lif 378,000 R:dr, allt Banko.

Handelsrörelse bedrifves af 83 personer och handtverksrörelse af 209 mästare. Under de fem åren har sålunda antalet ökats af de förra med 29 och af de sednare med 102. Fabriksrörelse idkas af 3 personer; dessutom har staden 2 apothekare och 3 boktryckare.

Den för detta samhälle viktigaste tilldragelse under dessa fem år är, att all den staden, akademien, slotts- och skolstaterne af framfärne konungar donerade betydliga jordrymd, uppgående till omkring 2,300 tunnland, undergått laga skifte. På grund af gemensam öfverenskommelse hafva delägarne redan tillträtt sina skiften, och stadens Drätselkammare har derigenom kunnat, uti större former, på 30 å 50 år utarrendera den Drätselkammaren tillagde jord, 488 tunnland, mot ett årligt arrende af 909 tunnor spanmål, hälften råg och hälften korn, hvarigenom drätselverket får en årlig ökad inkomst af nära 500 tunnor spanmål. Kontrakten om dessa arrenden äro

så uppgjorda, att arrendatorerna få farmarna bebygga, och därför erhålla ersättning, hvilket torde blifva en af de mest verkaende orsaker, att få denna ypperliga jord på ett rationellt sätt brukad. Akademien har jemväl utarrenderat större delen af sin jord och dervid vidtagit en åtgärd, som är ganska ändamålsenlig i denna skoglösa ort, nemligen att arrendatorerne skola, i afseende på stängselskyldigheten, iakttaga den af Rikets Ständer vid 1853—1854 årens Riksdag stadgade grundsats. Genom laga skiftet har jemväl tilldelats staden jord, dels till nya tomter, hvilka redan till en del utanför Waksala tull börjat bebyggas, dels till ny plats för de vid Fyrisån belägna vanprydliga strandbodnar, för att få dem från sistnämnde ställe bortflyttade, dels ock till utvidgning af promenadplatser, hvilka af trädplanterings-komitén redan öfvertagits.

Åmurarne emellan Nybron och Dombron hafva blifvit ombyggde samt med jernstaket försedde, hvilket arbete kostat omkring 16,000 R:dr Banko. Sedan af de $\frac{2}{3}$ delar af den afgift, som tillfaller staden för minuthandel med och utskänkning af spirituösa drycker, $\frac{1}{3}$ delar, eller omkring 6000 R:dr Banko, årligen anslagits till fortsättning af åmurarnes ombyggnad, har förslag öfver kostnaden, beräknad till 83,333 R:dr 16 sk. Banko, blifvit uppgjort; men arbetet är ännu icke börjadt i anseende till väckt fråga om en förändrad riktning af dessa murar, hvarigenom ägatorna skulle komma att utvidgas och staden derigenom ytterligare förskönas. En stenhusegendom är inköpt till ny gästgifvaregård, som, med nu pågående tillbyggnad, beräknas att kosta omkring 66,666 R:dr 32 sk. Banko. Hamn- och grundpenningekassans årliga inkomster, uppgående till något öfver 5,000 R:dr Banko, användas till segelledens förbättrande emellan staden och Flottsund. Ett nytt ångfartyg, benämndt Prins Gustaf, är anskaffadt, genom hvilket, jemte ångbåtarna Carl v. Linné och Upland, daglig kommunikation med hufvudstaden underhålles under seglationstiden; om vintermånaderna gå jemväl dagligen två diligenser till och ifrån Stockholm.

Till undersökning af en jernvägs-anläggning emellan Upsala och Stockholm, öster om Ekoln och Sigtuna-fjärden, hvilken väg anses blifva betydligt kortare och dessutom medföra mindre hinder för anläggningen, än den eljest ifrågasatta i riktning öfver Almareståks-sundet och Örsundså, har stadens borgerskap anslagit 4,000 R:dr Banko.

I afseende å det invid staden belägna s. k. invalid-, arbets och korrektionshuset, som i flera år stått obegagnadt, har öfverenskommelse träffats emellan ombud från socknarne, å ena sidan, och Upsala stad, å den andra, hvarigenom berörde egendom skulle med äganderätt öfvergå till Upsala mot 7,666 R:dr 32 sk. Banko, som komme att användas till afbetalning af återstående köpeskilling för Länets lasarett;

dock beror denna afhandling på Eders Kongl. Måj:ts nådiga pröfning och stadfästelse. Om denna vinnes, skulle ifrågavarande rymliga lokal kunna, på sätt här ofvan blifvit antydt, begagnas till arbetshus, till stor fördel för kommunen.

En omorganisation af stadens polis och nattbevakning är af behovet högeligen påkallad. Ett förslag dertill har kommit under öfverläggning; och skulle, enligt det-samma, dessa för närvarande skiljda inrättningar sammanslås och utgöras, utom af stadsfiskalen, af en poliskommissarie och 24 poliskonstaplar med en lönestat af omkring 6,000 R:dr Banko.

Bränvins och andra spirituösa dryckers försäljning och utskänkning har, med anledning af nu gällande författning i ämnet, blifvit öfverlåten åt ett bolag. De der-före inflytande afgifterna uppgå för året, räknadt från den 1 Oktober 1855, till 12,666 $\frac{2}{3}$ R:dr Banko, deraf Länets Hushållnings-sällskap erhållit $\frac{1}{3}$ med 2,453 R:dr 16 sk. och återstående $\frac{2}{3}$:delar fördelats emellan åmurs-komitén, på sätt nyss berördt är, och stadens poliskassa jemte fattiga borgare, borgar-enkor samt stadens gubb- och enkehus, äfvensom Drätselkammaren; hvarförutan den vinst, som af denna utskänkning kan uppkomma, skall till ena hälften användas till understöd åt fattiga borgare samt deras enkor och barn, och den andra hälften disponeras af bolaget till »välgörande och nyttiga ärdamål». Nettobehållningen af utskänkningen beräknas ut-göra 6,666 $\frac{2}{3}$ R:dr Banko, och har bolaget till den föreslagna nya polis- och brand-vaktinrättningen anslagit 1,000 R:dr nämnde mynt.

Välgörenhetsanstalter i staden äro: 1:o Allmänna fattighuset, hvarest 90 personer vårdas och omkring 100 personer, icke tillhörande fattighuset, dagligen be-spisas på allmän bekostnad; 2:o Borgerskapets gubb- och enkehus, der 27 personer äro intagne; 3:o Borgerskapets afkomst-magasin, derifrån omkring 100 tunnor span-mål årligen utdelas bland det fattigare borgerskapet; 4:o Borgerskapets fattigmagasin, som till fattiga borgare och andra till borgerliga inrättningar hörande personer årligen utdelar något öfver 20 tunnor spanmål; 5:o Prins Gustafs folkskola, hvarest barnens antal under de fem sednare åren i medeltal uppgått till 307; 6:o Småbarnsskolan och barnhuset, uti hvilken förra 55 barn årligen undervisats; förutom åtskilliga fonder och kassor med till en del ganska betydliga kapitaltillgångar.

Åtskilliga nya byggnader hafva blifvit uppförde, hvaribland må nämnas den ke-miska byggnaden i Carolina-parken, hvarest äfven Konung Carl XIV Johans byst af Fogelberg blifvit uppställd. En stor del af domkyrkans grundfot med omgif-vande murar och trappor hafva blifvit förnyade eller uppförde af huggen granit. S:t Eriks källa har fått en prydlig öfverbyggnad af jern och i allmänhet har

staden fortfarande förskönats genom anläggning af promenadplatser och planteringar. Anmärkningsvärdt är att, oaktadt de betydliga utgifter, som förorsakats af åmurarnes ombyggnad, torg och gators omläggning med sten, samt af byggnader och planteringar i öfrigt, stadskassan likväl är för närvarande i det närmaste fri från skuld.

Katedralskolan i Upsala, uti hvilken två nedersta klasser undervisningen är gemensam för de båda bildningslinierna, latin-linien och real-linien, som de i denna skola kallas, är i de följande klasserna ordnad enligt grundsatsen af bildningsliniernas fullständiga särskiljande. Lärokursen är beräknad i latin-linien till **11** år och i real-linien till **10** år. Antalet af lärjungar har under de fem sednare åren i medeltal utgjort **320**. Till de **19** lärare skolan hade **1851** tillkommo följande året två nya.

Antalet af de studerande, som under de fem åren vistats vid universitetet, har i medeltal uppgått årligen till **890**. Elevernas i folkskolelärare-seminarium antal har, likaledes i medeltal, uppgått till **26** årligen.

Enköping har **1,401** invånare. Näringsfånget utgöres till någon del af handel och handtverkerier, men förnämligast af odling utaf spanmål, jordfrukter och andra köksväxter å den till staden donerade jord. Handel bedrivnes af **8** handlande, handtverksrörelsen af **54** handverkare, hvarförutan fabriksrörelse idkas af **3** färgare, som tillika äro borgare. I staden finnes äfven en apothekare. Utskänkning af spirituösa drycker utöfvas å en källare, stadens gästgivaregård, **4** traktörsställen, ett schweitzeri och en krog. På stadens ägor finnes ett tegelbruk och en ångmjölqvarn. Utom en så kallad pedagogi äger staden en folkskola, uti hvilken sednare undervisas omkring **70** å **80** barn.

Genom stadens uppmuddrade å underhålles sjökommunikation med hufvudstaden och andra orter, dels medelst seglande fartyg och dels med ångfartyg. Hållskjuts vid stadens gästgivaregård skall bestridas af staden **4** månader och af Åsunda häradsboer **8** månader om året, men är ställd på entreprenad mot årligt bidrag af de skjutsningsskyldige till belopp af **666** $\frac{2}{3}$ R:dr Banko, hvaraf staden godtgör $\frac{1}{3}$ och nämnde härad öfrige $\frac{2}{3}$:delar.

Stadskassans inkomster uppgå till omkring **3,460** R:dr Banko årligen, hvartill komma $\frac{1}{3}$ af afgifterna för minuthandel med och utskänkning af spirituösa varor, som för sista försäljningsåret utgjorde **1,362** R:dr Banko. För fartyg och båtar, som passera ån, samt varor som de medföra, erlägges afgift enligt nådigst fastställd taxa, och dessa afgifter, som för **1855** utgjorde **746** R:dr Banko, ingå till en särskild kassa och användas uteslutande till segelledens, konalens och hamnbryggans vidmakthållande.

Åtskilliga arbeten till stadens förskönande hafva blifvit utförde, hvaribland må nämnas ombyggnad af den vattenrika s. k. Munksundskällan och dennes förseende med en prydlig öfverbyggnad, samt en ny stenmur utefter ån inom staden med gjutet jernstaket; hvarjemte trädplantering blifvit verkställd utmed de till staden ledande nyanlagda vägar.

Landskansliet i Upsala den 25 Oktober 1856.

R. VON KRÆMER.

JOH. KJELLIN.

J. SJÖBERG.

